

Vintgar

Zapis po osebnem arhivu Ane Javh in pripovedovanju sorodnikov

Vintgar je naravni spomenik, ki mu verjetno na svetu ni para. Tako enkratne lepote soteske, tako modre in kristalne vode kot je reka Radovna, ki priteče iz triglavskega gorovja, ni nikjer. Prav posebno lepa je soteska Vintgar v maju, ko drevje ozeleni in se sonce težko prebija, da posije po drevju in previsnih skalah. Takrat se po gorah topi sneg in Radovna močno naraste. Prav tako podivja tudi po deževnih dnevih, ko se ogromne količine vode spremene v bučeče brzice in z vso silo udarjajo ob skale in se vrtinčijo v globinah.

Soteska Vintgar pred letom 1900 (Sonja Bric)

Sotesko Vintgar sta odkrila Jakob Žumer, župan iz Gorij, in Benedikt Lergetporer, kartograf in fotograf z Bleda. Bilo je v februarju leta 1891, v času, ko je bil vodostaj Radovne izredno nizek, ko sta se podala po poti po strmini reke, ki pelje na Blejsko Dobravo iz Spodnjih Gorij. Temu predelu smo rekli »Ta strma stran«. Že kmalu zatem sta se odločila, da bi bilo treba lepoto soteske približati ljudem, ki so prihajali ogledovat lepote Bleda in njegove okolice. S tem namenom so zgradili poti, ki so jih povezali z lesenimi ograjami in mostovi.

Moj stari oče, Anton Javh, je bil mizar in zato je takoj pričel z delom pri galerijah. Dela so se zavlekla do leta 1896. Okoli leta 1905 je bila huda zima. Na razglednici iz tistega leta je razvidno, da sta bila čez Radovno narejena dva mostova. Eden čez slap Šum in drugi nižje pod slapom.

Slap v Vintgarju (Gorenjsko)

Razglednica Slap v Vintgarju pozimi 1905 (Franci Javh)

A neke pomladi je narasla in podivjana Radovna odnesla most v soteski (pri uri) in podrla most čez slap Šum in odnesla še spodnjega pod slapom. Kasneje so obnovili le most čez slap Šum.

Moja mati, tako smo klicali mamino mami, Ana Javh, je prva odkrila, da bi setu dalo tudi kaj zaslužiti. Turistom je v času sezone ponujala razglednice, piškote in malinovec. Prva je leta 1907 z obrtnim dovoljenjem opravljala to delo in to na enem samem stolu. S prisluženim denarjem je pomagala pri gradnji mostu čez slap Šum. Nato je postavila še mizo in začela prodajati tudi vstopnice, ki jih je priskrbela od banske uprave v Ljubljani. Turistov je bilo veliko, zato je bilo tudi dela in skrbi zadosti.

Razglednica z motivom soteske Vintgar ob povodnji, ki jo je založila Ana Javh (Franci Javh)

Ana Javh z otrokoma na prodajnem mestu leta 1911 (Sonja Bric)

Začela je razmišljati, da bi kupila zemljo in si na njej postavila hišo. Ker je bil na dobavski strani breg pod železnico v lasti železniških oblasti, je mati zaprosila za to zemljo, a so ji prošnjo zavrnil. Ker pa je bil oče takrat zaposlen pri železnici, so mu le dovolili, da na njihovem svetu postavi leseno hišico. V njej si je mati uredila tudi gostišče, kjer je stregla hrano in pijačo. Vintgar sta obiskala celo jugoslovanski kralj in kraljica, Aleksander in Marija, in posebej pohvalila dobro hrano in postrežbo.

Družina Ane in Antona Javh pred leseno hišo v Vintgarju okoli leta 1920 (Sonja Bric)

Pred vhodom v sotesko pri slapu Šum je materi uspelo kupiti svet. Tam je oče naredil kamnito škarpo, znotraj katere je bil majhen prostor – klet, ki še stoji. Na škarpi je postavil uto – brunarico, da je lahko v njej mati opravljala svojo obrt in prodajala vstopnice, razglednice, piškote in malinovec. Takratno oblast je prosila, da bi smela prodajati še žganje in cigarete. Čeprav ji krajevni ljudski odbor ni izdal dovoljenja, je žganje in cigarete vseeno prodajala. Zaradi tega je bila kaznovana z visoko denarno kaznijo in celo z dvema dnevoma zapora v Radovljici. Kljub temu, da je še večkrat prosila za dovoljenje, je bilo vse zaman. A doletele so ju še druge težave.

Leta 1932 je pogorela lesena hiša. Potem sta na gorjanski strani na svojem svetu, ki meji na električno centralo, zgradila manjšo zidano hišo. Zgoraj sta uredila stanovanjski del, spodaj pa manjše gostišče. Danes hiša še stoji, a je v slabem stanju.

Javhova zidana hiša blizu centrale v Vintgarju leta 1981 (Franci Javh)

V baraki pri slapu Šum je Ana Javh branila svojo obrt do druge svetovne vojne, do leta 1941, ko so ji Nemci prepovedali, da bi se zadrževala v baraki. V času vojne tudi turistov skorajda ni bilo. Ko pa je leta 1945 nastopila svoboda, so se obiskovalci Vintgarja spet pojavili, mati pa je ponovno začela opravljati svojo obrt. Turisti iz cele Jugoslavije so se pripeljali z vlakom do postaje Dobrava – Vintgar in šli od tam peš v sotesko Vintgar. Ker takrat mati ni več zmogla sama vsega dela, sva ji pomagala z očetom. Stanovali smo v Zajčevi hiši na Dobravi. Turisti so vsi zgovorni in glasni kar drveli mimo nas. Z očetom sva jih vsakokrat prehitela, da sva jim lahko prodala vstopnice. Mati je prodajala razglednice, piškote in malinovec v brunarici, kjer so gostje na klopeh ob mizah za kratek čas lahko posedeli.

Krajevni ljudski odbor je začel preganjati privatne obrti. Materi so poslali zahtevo, naj se umakne in preneha z delom. Enako je zahteval tudi okrajni ljudski odbor v Radovljici. KLO Jesenice pa je na dobnavski strani pred slap Šum postavil svojo barako, kjer je posle opravljala Anina hči oziroma moja teta Angela Markun. A ker je bilo obiskovalcev dovolj, je bilo za obe dosti dela.

Leta 1946 se je na železniški postaji Dobrava – Vintgar ustavil Modri vlak, ki je iz Beograda pripeljal visoko državno delegacijo z Maršalom. Skozi vas so šli peš v Vintgar. Tito je bil zelo prijazen in tudi z materjo sta se dobro ujela. Povedala mu je, da ima le 50 metrov stran hišo na samem, mu dala ključ in dovolila, da mu v njej lahko pripravijo žgance in njeno kozje mleko. Razkrila mu je tudi težave, ki jih ima z oblastjo. Tito ji je obljubil, da ji bo pomagal.

Po pojedini so se odpravili v sotesko, kjer sem Titu prodala vstopnico. Vzel jo je, me pobožal po licu in mi plačano, neprepognjeno vstopnico položil nazaj v dlan. Veliko let sem jo hranila kot spomin na Tita. Avgusta naslednje leto je Modri vlak spet ustavil na Dobravi in pripeljal visoko delegacijo s Titom. Zgodba z žganci in kozjim mlekom se je ponovila. Mati je predsedniku države potožila, da ji okrajna oblast ne da miru, da tukaj dela že 40 let, da je stara 77 let in da živi od zaslužka petmesečne sezone, da redno plačuje vse davke in da mora denar založiti za razglednice in za vse, kar ponudi gostom. Tito ji je lastnoročno napisal potrdilo – dovoljenje za dosmrtno opravljanje obrti, če bo seveda zmogla.

V letu 1947 je bil pred prihodom Tita prehod skozi sotesko obnovljen. Mati je dobila nagrado 500 dinarjev za več kot 1000 prodanih vstopnic v enem mesecu. Novembra istega leta je dobila Obrt – Branjarija tudi priznanje za 40 let dela s turisti, enake denarne nagrade za več kot 1000 prodanih vstopnic na mesec pa še julija in avgusta leta 1950. Ko je bilo sezone konec, so ji povišali davek tako zelo, da bi morala plačati več, kot je zaslužila v petih mesecih. Ko se je v naslednjem maju začela nova sezona, smo mater 30. maja 1951 našli umorjeno v njeni hiši.

Morilec ji je napolnil usta s »kolofonijo« (smolnatim prahom) in vse razmetal. Očitno je bilo, da je iskal Titov dokument in denar. Domači smo kaj hitro določili osumljenca za to dejanje, saj je večkrat nadlegoval mater, naj zaposli kot pomočnico še njegovo ženo. Tega si ni mogla privoščiti, saj z vstopnino razen treh izplačanih nagrad praktično ni nič zaslužila. Midva z očetom sva ji pomagala zastonj. Oče je bil zaposlen v železarni in delal popoldan, sama pa sem obiskovala jeseniško gimnazijo. Vlaki so izletnike večinoma pripeljali dopoldan. Največ dela je bilo prav med počitnicami. Mati je torej delala iz dobre volje in veselja do turistov in za golo preživetje. Z očetom sva bila v Vintgarju le krajši čas, ne več ko dve uri na dan. Za nagrado pred odhodom je oče popil kakšen »šnopček«, meni pa je kupil malinovček. Denar za posladek pa sva dobila tako, da sem v soteski poiskala čiste in nezmečkane vstopnice in jih ponovno prodala.

Sedaj pa nazaj k osumljencu. Opraskan je bil po obrazu in rokah. Svoj sum smo javno povedali. S sodišča v Radovljici je prišlo vabilo za vso odraslo »žlahto«, saj je osumljenec sorodnike tožil. Na sodišču pa obravnave ni bilo, ker je sodnik izjavil, da je osumljeni tožbo umaknil. Nikoli ni bil kaznovan. V nas pa je ostalo trdno prepričanje, da nam je prav on vzel našo mater.

Kasneje Krajevni ljudski odbor Zasip ni več nikogar zaposlil na to delovno mesto v soteski Vintgar.